

LES RELACIONS ENTRE CATALUNYA I FRANÇA DURANT LA GUERRA DE SUCCESSION

Rosa Mª Alabrús

Per comprendre l'opinió catalana sobre França a la Guerra de Successió cal emprendre, encara que sigui ràpidament, els precedents. Haig de dir, en primer lloc, que la Pau dels Pirineus de 1659 no va servir pas per posar fi a la guerra entre Catalunya i França. La política imperialista d'en Lluís XIV va aguditzar les tensions i la publicística catalana va ser-ne molt sensible.

La guerra d'Espanya amb França tragué a Catalunya les temptacions d'unir-se amb França, i al mateix temps accentuà els recels contra la monarquia hispànica. Després dels diferents enfrontaments militars, el conflicte més gran es produí a partir de 1688 i culminà amb el setge de Barcelona del 1697.

La guerra amb França dividí a la Cort de Madrid en dos sectors: el pro-francès i l'austriacista. Malgrat el cop d'estat pro-francès de 1694, el poder a la Cort es va esmunyir a favor de França. A Catalunya, també hi havia dos sectors ben definits. Un, potenciat per les institucions franceses del Rosselló, va tenir com a seguidors els barretines a la revolta de 1688. L'any 1691 el regent Trobat del Rosselló enviava informes a Lluís XIV explicant-hi que Catalunya simpatitzava amb la causa francesa. Tres anys després, els francesos editaven el fullet *Alerta Catalans* amb la intenció de captar tota Catalunya. Però l'opinió dominant a Catalunya era llavors antifrancesa. Això es constata amb el fracàs d'aquesta revolta. Aquesta actitud antifrancesa fou particularment intensa del 1694 al 1697. Les descripcions de la caiguda de Barcelona davant dels francesos, de Comines o de Mas i Montagut transpiren un profund rebuig als francesos; però no només als francesos. La relació amb Madrid també era difícil. Les sospites de la Cort de col·laboracionisme català amb França eren molt grans. I Catalunya, paral·lelament, considerava que els catalans eren les grans víctimes de la guerra per la manca de suport per part de la Monarquia.

Aquesta desconfiança mútua entre Catalunya i Madrid determinà l'actitud de Catalunya a la Guerra de Successió i permet d'entendre la projecció ràpida de Catalunya des de l'oficial acceptació de Felip V com a successor, al totalliuament cap a l'austriacisme que representava Carles III. Efectivament, des de 1700 a 1703 l'opinió catalana va ser, almenys des dels estaments oficials, filipista, assumint de manera fidel la legitimitat de la voluntat testamentària de Carles II. Fins al 1703 dominà el criteri d'exaltar als francesos i alhora es criticà els alemanys i sobretot els anglesos i holandesos:

«Los Ingleses y Holandeses pueden ser buenos Amigos, pero hasta ahora no lo han sido, ellos nos han quitado el jugo de nuestras Indias, nos han quitado la honra, han buscado el modo de aniquilarlos y lo poco que nos dejaban, era más para su conveniència, que para nuestro descanso. La Francia ha hecho con nosotros indecibles finezas, aunque no las quieren conocer los mal intencionados. Qué caudales no ha gastado el Rey Cristianísimo para defenderse? Qué vaxeles no ha costeadado para cubrir nuestros Dominios. Que Nobleza de sus Reinos no ha sacrificado la vida por defender nuestra Casa. Y aunque los políticos malignantes, a título de que todo lo penetran, quieren disfrazar las intenciones, tienen poca razón, porque es mucho sembrar para una esperanza tan larga de coger. Quien nos abre los ojos para el comercio, no nos quiere pobres; quien nos enseña el Arte de Pelear, no nos quiere rendidos, que el modo de sujetarnos, era dejarnos en nuestra ociosidad; que el arbitrio para que no vilbieran a su lustre los Israelitas, fue mandar el Poderoso, que en sus villas no se labrasen armas. Estimemos el beneficio, que Dios ha hecho a la Cristiandad, en hacer amigas a estas dos naciones, que de esta emulación han nacido todos los daños (...). Dense las diestras ambas Coronas y pongan al mundo en la razón y florezca la Católica religión; vuelva España a su antiguo esplendor y todos conozcan que anda la mano de Dios en esta empresa (...).»¹

Al mateix temps que s'exaltaven les qualitats de Felip V es desenvolupà tota una argumentació apocalíptica respecte de la perversitat de l'opció austriacista desacreditant per complet tots els seus promotors, en particular, l'Almirall de Castella. Però, fins i tot en aquests anys d'obediència a Felip V, els recels i les desconfiances cap a Lluís XIV i França van ser molt clars, àdhuc en els mateixos fullets filipistes. Fins en el fullet de l'*Aclamación Universal a Felipe V* hi ha al·lusions negatives al rei de França:

*«Cataluña
Señor, tuya es Cataluña
y es justo que así me nombre;
aunque con todos, mi nombre
los amenaza con la uña.*

*Barcelona
Si al valor y potestad
de tu Abuelo me rendí
fue por fuerza pero a ti
me rindo por voluntad.»²*

No hem d'oblidar tampoc que l'austriacisme –llavors encara incipient–, va tenir un símbol ben visible a Catalunya en la persona d'en Jordi Hesse-Darmstadt qui havia tingut un comportament heroic en el setge de 1697 i havia estat un virrei molt estimat a Catalunya. En canvi, el fantasma del repartiment de 1698 –entre Lluís XIV, l'Emperador i Anglaterra– va contribuir a radicalitzar la imatge dolenta que es tenia de Lluís XIV.

La hipòtesi de la possible unió amb França a partir dels drets de Lluís XIV com a fill de Mª Teresa sensibilitzava molt l'opinió pública catalana. Així, alguns textos en forma d'*Al·legació jurídica* intentaven tranquil·litzar la societat mitjançant la clàusula testamentària de Carles II i a la vegada anaven acompanyats de la renúncia de Lluís XIV al tron espanyol el 12 de novembre de 1700:

1. Biblioteca de Catalunya (BC), Fullets Bonsoms, n° 497.

2. BC, Fullets Bonsoms, n° 453.

«Queremos por nuestra parte contribuir igualmente a lo uno y a lo otro y corresponder a la perfecta confianza que nos ha manifestado... así conformándonos enteramente con sus intenciones expresadas por los artículos del Testamento que V. Majestad y vosotros habéis remitido. Todo nuestro cuidado se aplicará de aquí en adelante a restablecer con una paz inviolable y con la más perfecta inteligencia, la Monarquía de España al mayor puesto de gloria en que jamás haya estado. Aceptamos a favor de nuestro Nieto el Duque de Anjou el testamento del difunto Rey Católico, también lo acepta nuestro Hijo el Delfín, abandona sin dificultad los justos derechos de la difunta Reina su Madre y nuestra muy cara Esposa [...]. Sacrifica sus propios intereses al deseo de restablecer el antiguo lustre de una Corona, que la voluntad del difunto Rey Católico y la voz de sus Pueblos, concede unánimemente a nuestro Nieto: así haremos partir luego al Duque de Anjou para dar cuanto antes a vasallos tan fieles el consuelo de recibir un Rey muy impresionado de que, llamándose Dios al Trono, debe ser su primera obligación el hacer reinar con él la Justicia y la Religión [...].»³

En definitiva, el recolzament oficial de Catalunya fins el 1703 anirà acompanyat de força mostres d'ironia despectiva. El 18 de desembre de 1700 es va reunir el capítol de la catedral de Barcelona per a celebrar el nomenament de Felip V. Una *Dècima* amb to burlesc feia constància de l'acte:

*«Vuy día la cathedral,
festejant canonge nou,
al Sereníssim de Anjou,
dedica festa Real:
Mes si yo nou entench mal,
de mes atenta blazona
la ciutat de Barcelona,
puix aguarda (que asertat)
ser de pistola ordenat
y no tan sols de corona.»⁴*

Les sàtires tan agosarades en el primer any de regnat de Felip V van ser notòries. Les *Dècimes* que escriu un «*Presidente de la Corte de Madrid a otro de Lisboa*» són ben expressives:

*«Niega, niega Rey tirano
que algún dia hemos de ver,
que al querer tu conceder,
falta el poder de tu mano:
y no desprecies en vano
este aviso celestial
puesto será mayor mal,
que siendo niño tan tierno
te sepulten al infierno
las doctrinas de un cardenal.»⁵*

3. BC, Fullets Bonsoms, n° 449 i 5040.

4. BC, ms. 3612, f. 49.

5. BC, ms. 3612, f. 59.

En el *Razonamiento* que van tenir en el *Buen Retiro*, *Don Rodrigo* i *Doña Perla* s'hi escriu el següent:

«*Don Rodrigo: Que el Rey diciendo amén
a España gobierne bien.
Bien puede ser.*

*Doña Perla: Más que siendo contra Francia
haga cosa de importancia.
No pudo ser.*

*Don Rodrigo: Que el Rey por ser Phelipito
comulgase y a menudito.
Bien puede ser.»⁶*

A partir de 1703 es pot començar a parlar d'una manera molt més sòlida d'austriacisme. La imatge de Felip V es va anar desgastant progressivament al llarg de 1701-03; potser perquè les Corts no havien satisfet amb prou privilegis els nobles i els prohoms, potser perquè el comportament del virrei Velasco havia estat nefast, o perquè l'opinió internacional s'havia decantat cap al bàndol austriacista des del 1702. També hi podia haver contribuït la fascinació que generà entre els catalans la revolució de Nàpols de 1702 contra el Duc d'Anjou, com revela la traducció al català d'alguns fullets que van córrer per Nàpols l'abril de 1702.⁷

A partir d'aqueix moment els fullets que es fan a Catalunya, no es projecten només contra Felip i la cort sinó directament contra França i els seus simpatitzants –els catalans «agavatxats»–. Les crítiques contra Felip són molt més sagnants. La publicística catalana ens posa de manifest, per tant, una polarització ideològica i estratègica de la societat catalana entre les dues opcions, la borbònica i l'austriacista. Sobretot és en el fullet de l'*Apologético de España* on s'examinen amb molta cura les argumentacions jurídiques contra Felip V i al mateix temps s'hi estableix una confrontació dialèctica en contra del fullet pro-francès *Desengaño de Ignorantes y Remedio de Apasionados*. Els partidaris de la primera opció reforcen les argumentacions jurídiques a favor de Felip V i es defensen d'haver incorporat una plantilla important de polítics francesos i recomanen que cada país es preocupi dels seus problemes. Els altres, els austriacistes, també es van anar carregant de legitimacions jurídiques a favor de Carles III –remarcant la seva descendència directa dels Àustries– i al mateix temps acusaven França de tenir moltes pretensions polítiques i de ser molt ambiciosa. Denuncien els simpatitzants de la causa francesa a través d'una terminologia específica: «gafarros», «gascons», «desgallarats»... Vegem-ne un fragment:

«(...) *Para desvanecer estos deliramientos, debo empezar por los derechos del de Anjou, que es donde el Desengañador empezó, y dijo: Que el Delfín de Francia, sus Hijos y Descendientes no tienen título, razón ni derecho alguno, a la Sucesión de la Corona de España (...). Si por alguna razón del Delfín y sus Descendientes habían de tener derecho alguno a la Sucesión de España, fuera por su madre Dña. Mª Teresa, hija primogénita de Felipe IV: Y es así, que por razón de esta señora, el Delfín, y sus Hijos no tienen derecho alguno a ella: Luego los referidos no tienen título, ni razón, para obtenerla (...). Al tiempo de casar dicha Dña. Mª Teresa con Luis XIII que hoy reina en Francia, convocó Cortes el Rey de España su Padre Felipe IV en donde determinó y decretó: Que en el caso, que la dicha Dña. M^a casase con dicho Rey Luis, fuese excluida, con todos sus Hijos y Sucesores de cualquier sexo, que fueran, de la Sucesión de esta Corona, como en efecto la excluyeron desde entonces para siempre jamás; Todo lo que fue*

6. BC, ms. 3.613.

7. *Ibidem*, ff. 315-320.

aprobado y confirmado por dicho Rey Felipe IV. Y así mismo lo aprobaron, y convinieron los dichos Reyes Luis y Dña. Mª Teresa, conformándose con la exclusión, como todo ello más claramente consta de los actos de dichas Cortes y de las Escrituras y Capitulaciones que para dichas bodas se hicieron luego por razónde este Señor los Príncipes de Francia y sus Descendientes no tienen derecho alguno a la Sucesión de la Corona de España (...).»⁸

En el *Relox de las lamentaciones* específicament es diu que els francesos són uns «galls»:

*«Llora muy triste la Francia
lamentando su fortuna,
y dando el Relox la una,
dize, con gran vigilancia,
ay miseria de mi,
ay infelize,
que mis Castillos,
quedaran ceniza.
Llorando está y gimiendo,
con funesta y ronza voz,
y dando el Relox las dos,
dize su cual repitiendo,
ay miseria de mi,
ay desagradable,
que todo mi orgullo,
será nada.*

(...)

*Hora, con mucha çoçobra,
en obscuro laberinto,
y dando el Relox las cinco,
dize, este cual me sobra,
ay mísero de mi
ay que aprieta
que ya sacan de España
a mi Nieto.
Llora, ya con sus vasallos
y les dize ya lo veys
y dando el Relox las seys
le responden tantos Gallos,
ay misero de mi,
ay que mi canto,
tocó todo el plazer,
en vivo llanto (...).»⁹*

També és a partir de 1703 que es comença a utilitzar la paraula «desengany»:

*Catalans agavatxats,
desdoro de la nació,
que moguts de la ambició,*

8. BC, Fullets Bonsoms, n° 513.

9. BC, Fullets Bonsoms, n° 9.557.

vos aveu presipitats.
 Sino estau desengañats,
 del deprevat pensament,
 queus cega lo enteniment,
 mirau, lo que Europa admira,
 que mirant ya com se mira,
 Anjou a fet testament.
 Mirau la vostra fealdad,
 en la lluna de eix espill,
 que si un apre deixa al fill,
 sens dupta el veu empastat.¹⁰

Un altre argument que els catalans austriacistes esgrimien amb més freqüència contra la nació francesa era el de la solidaritat internacional que ells havien rebut en contra de França:

«BAYLE EN EL QUAL HABLAN LAS PERSONAS SIGUIENTES: REY DE PORTUGAL, PRINCIPE DE PORTUGAL, EUROPA, CASTILLA, EMPERADOR, DUQUE DE SABOYA, IGLESIA, GENOBA, CARLOS TERCERO, DUQUE DE BAVIERA, REYNA DE INGLATERRA, VENECIA, DUQUE DE ANTEGAVIA, EL GRAN TURCO, OLANDA, EL REY DE FRANCIA»

Carlos Tercero:

*Mi casa parece, tío
 un hospital porque tengo
 tanto hamor gallico en ella
 que entrar en ella no puedo.*

Rey de Portugal:

*Las unciones le tengo
 ya recetadas
 presto podrás sobrino
 ir a tu casa,*

Reyna de Inglaterra:

*Un ambicioso pretende
 unir al suyo mi reyno
 y mi cólera prorrumpe
 ya en extinguir el medio (...)*

Olanda:

*Los países más vezinos
 den gállico están muriendo
 y para librarme yo
 los estoy curando a ellos*

Genova:

*Desde que Francia robó
 los tesoros de mi pueblo
 no es señalado de la llaga
 y convalecer no puedo (...)*

El Gran Turco:

*El Rey de Francia me pide
 quiebre con el Imperio*

10. BC, ms. 3614, ff. 323-325.

*yo como le conosco
de creerlo estoy lejos (...)*

Todos:

No lo dilate

*si quiere que la Liga
concluye el bayle.*

Rey de Portugal:

Viva Carlos Tercero

viva la liga

Todos:

Viva el Rey lusitano

mil años viva

viva Carlos Tercero

viva el Rey lusitano

mil años viva.»¹¹

Tal vegada la càrrega crítica contra França es va anar incrementant i així queda ben reflectida en el *Romance supuestamente escrito por el Rey Juan V de Portugal*:

*«Ya sabes como el Francés
siempre llevado de vana
codicia, intentó mil veces
coronarse por monarca
de Europa toda (...).»*

He constatat que la publicística aconsegueix el seu moment més expansiu els anys 1705 i 1706. Els textos austriacistes dominen sobre els filipistes i utilitzen un seguit de termes més i més despectius contra els francesos: «galhispans», «quintifelips», «ganguils», «cossaris», «guecs», «gavetes», «traydors»... A la *Doctrina Cathalana* es matisa que «tots aquells que fan lo partit de Felip Duc d'Anjou» són uns botiflers. Inicialment es va identificar el concepte de «gavatxo» amb el de «botifler». És el cas de les *Coplas bulliciosas que cantan los Catalans* on s'hi diu:

Los gavaitxos y los butiflers
se perdrán com fa la fum
Vage prest fora de España
tanta, rassa de cracum.
Sabem que son inquiets
mes que mosquits en estiu
pero crech quels auram trets
esta vegada del niu
farán croch com la castaña
Vage prest fora de España
tanta, rassa de cracum.
tocantla del foch la llum.
Després de Carlos Segon
tinguerem un felipó
de la Cas de Borbón
que li diuhen Duch de Anjou
tan debil com una caña

11. BC, ms. 3613

y fonadís com lo grum.
 Vage prest fora de España
 tanta, rassa de cracum.
 Ha regnat casí sinch ans
 ajudant butiflers
 que sentiran gran afans
 per se estats los primers
 en encendre la maraña
 que vuy día los consum.¹³

En el *Razonamiento jocoso del Hermitaño con un francés* s'escriu així sobre els botiflers:

*«Hermitaño: Dime, esos que has llamado botiflers
 que gentes son? ¿son hombres o mugeres?
 Han venido de allende?»*

*Francés: Señor, los botifleros
 (supuesto que saberlo todo quieres)
 son pioles de Francos que han quedado
 por los que han desterrado
 ellos pintan el caso de tal modo
 que lo miran mudado en breve todo,
 tan aferrados al dictamen suyo
 que por no hallar definición concluye.*

*Hermitaño: Ya está entendido; son de quatro quartos
 butiflares, que nunca estaran hartos
 de francesismo y gavachins: es esso?»¹⁴*

En aquells moments es recomana en relació als botiflers utilitzar, si cal, la violència o la força. Així es posa de manifest a les *Coplas curiosas de las maximas de Francia* o bé a la *Doctrina Cathalana*. Ho hem de relacionar, evidentment, amb el setge de Barcelona de 1705:

(...) nos devem armar,
 per llançar, y castigar,
 los Butiflers
 per tres rahons:
 La primera, porque son
 molt dolenta gent,
 la segona, porque fan
 las mes grans velloacadas,
 la tercera per tenir
 sempre mal intento
 de deixarnos Pobres.¹⁵

Després del setge i de la victòria de l'Arxiduc, l'opinió cap a la nació francesa es fa a partir d'un desprestigi sistemàtic:

*«Nuevo siglo y nuevo Cielo
 nuevo Pimpollo del Austria
 nuevo Sol de Cataluña,
 nuevo Monarca de España (...)*

13. AHMB, Miscelánea Histórico política, ms. B-152, p. 174-178.

14. BC, Fullets Bonsoms, n° 7.527.

15. BC, Fullets Bonsoms, n° 5.707.

y del valeroso brío
de la Nación Catalana,
contra las azules lizes,
siempre opuesta y señalada.
Pues si los Gallos orgullosos
entrando cacareaban
quedaron hechos Gallinas
batiendo al suelo las alas (...).
Pero como la ambición
de Luis Catorze es sin talla
sin ley, razón, ni justicia,
quiso reinar en España,
Introduciendo al de Anjou,
por muerte del gran Monarca
nuestro Rey Carlos Segundo (...)
Reconociendo también
que sólo la Casa de Austria
es legítima heredera
de esta Corona usurpada.»¹⁶

L'agressivitat contra França va tenir el seu moment àlgid l'any 1706 i es polaritzà en la persona de Lluís XIV, el qual se l'acusà de ser «un gallo soberbio» i un «usurpador»; al mateix temps constato que l'argumentació fonamental de la publicística d'aqueix any se centra en un seguit d'al·legacions jurídiques que reivindicaven els drets de l'Arxiduc des del testament de Carles II a la situació de Catalunya en el context europeu del moment. El millor exemple és el *Clarín dela Europa*:

«Francia ni es Católica, ni Protestante, ni Mahometana, ni de secta alguna hasta ahora conocida, es una nueva hydra universal, compuesta de tantas cabeças que se acomoda a todo en lo que toca a su interés, esto prefiere a qualquiera Religión, amistad, honestidad, sangre, fe, palabra; Nudo de Religiones conforme le parece que conviene a sus intentos; a un tiempo está actualmente solicitando a los Otomanos rompan con el Imperio y en Roma Proponiendo ser guerra contra Religión, la que con ella se haze, alega contra los Protestantes allí y acá, en sus Países esta solicitando su amistad. Tísica es la Francia, cuya fiebre de ambición, quanto más bebe más sed tiene (...). Bien veis que no ha reparado en tantos años de guerras, de debastar, destruir, arrasar (...); esta enfermedad no tiene más remedio que acabarse con el enfermo. Reyes Soberanos de Europa, Repúblicas libres, Estados Eclesiásticos (...) a todos alcanza el son de este clarín, no os fieis en su amistad (...). Y assi Príncipes de Europa y tu infeliz España no oygais mas proposiciones de Francia (...) con que Cataluña dexa de quitarse tan pesado yugo».¹⁷

També d'aquests anys 1705-06 hi ha abundants pronòstics astrològics contra els francesos tal i com és el del suposat jesuïta Martín Estridonio que pontifica que «este Cessar Leopoldo volverà a multiplicar y se hará feliz, más feliz que otro alguno de su casa jamás lo fue... entonces se levantará el aguila muy alta se apoderará de todos sus enemigos y regresará dichosamente». Un altre, que reflecteix el parer d'un suposat professor a París anomenat Mateu Questier, fa un pronòstic de la seva mort: assenyala que, a l'hivern, «muchos

16. BC, Fullets Bonsoms, nº 9.574.

17. BC, Fullets Bonsoms, nº 2.519.

consejeros del rey de Francia serán privados de sus puestos»; a la primavera, «por la alianza de fuerzas extranjeras, Francia será atacada por tres lados y la guerra se encenderá»; i a l'estiu, que França enganyaria Anglaterra de manera que el gall trauria el cap per sobre de les fronteres de Flandes, que el Papa consolaria Europa d'aquesta desgràcia i que l'Aguila acabaria enganyant el gall francès.¹⁸

El 23 de novembre de 1705, el doctor en Medicina Joan Solar estableix un seguit de pronòstics favorables a Carles III però, al mateix temps, fixa un límit cronològic: l'any 1710. Vegem-ne un fragment:

«Pues que dirá de aquel prodigioso señal celeste, que sucedió el día 25 de Diciembre de 1704 día de la Natividad de Jesucristo Ntro. Sr., que pareció más milagroso, que natural, saliendo de su principio en la misma Casa del Cielo, a donde sucedió la Conjunción Máxima de los dos Superiores Planetas (...). De la misma muerte sucederan los argumentos y progresos de la Casa de Austria, y en particular favoreceran dichos Influjos a nuestro Rey y Monarca Carlos Tercero, como ya tengo dicho: Porque habiendo sucedido la Máxima Conjunción del año 1702... (...) Por fuerza tengo que decir, y hacer el juicio, de que nuestro Grande Monarca, subditará con sus victorias Armas, a todos sus contrarios, señoreándose de todo su Realuce, sujetando con el tiempo, parte de la Africa, y no menos a un Príncipe de poca lealtad, y en otros que no le opondran. Un Príncipe, y algunos nobles (...) que procuran destruir a una Provincia con el Signo de Escorpión (...). Pero ya veo, Nobilísimos Señores míos, que desearan saber hasta cuando durarán stas Marciales influencias; pues digo, que su mayor fuerza será hasta el año de 1710 y esto no se ha de creer que era sueño, ni delirio de los pocos eruditos, sino efectos causados de los cuerpos y configuraciones de los Celestes influjos.»¹⁹

Altres publicacions de pronòstics del moment foren el *Manifiesto astrológico del Verdadero Rey de España* on es fa un diagnòstic de futur favorable per a l'Arxiduc que va néixer –diu– «*un primero de octubre el mismo día que el emperador Rodulpho en 1273*». N'hi ha d'altres que ridiculitzen el rei Lluís XIV i els francesos després del setge. Per exemple, en el *Juizio político compuesto por un filósofo natural de Cataluña* es diu que «*el gallo está encatarrado*» i al mateix temps hom atribueix «*grandes alegrías a una Provincia bajo el Escorpion*», mentre es prevenen diferents problemes per als territoris adscrits al signe de Sagitari. La simbolització era la següent: Sagitari era Castella i l'Escorçó era Catalunya. S'hi entreveuen només alguns recels contra Castella, ja que les crítiques desfermades no es reflecteixen fins més tard –l'any 1714–.²⁰

El període 1707-11 és un període de notable davallada de la publicística, de menys eufòria. El discurs ideològic va anar canviant. Es va fer més sobri, propi, en definitiva, dels anys difícils en els quals es va moure l'austriacisme. La crítica a França era, en part, per motius econòmics concrets –l'ambició francesa en relació al monopoli del comerç atlàntic i es considerava que França progressivament s'havia anat apoderant dels cabals provinents de les Índies–:

«Las conveniencias, que saca la Francia de la Espanya, son el disfrutar sus Thesoros en Indias, donde con nuestras Mercaderias, y tambien a Francia todos los Caudales, que antes con las Flotas, y Galeones se repartian en toda Europa; temer a esta implacable enemiga, dependiente de la voluntad de la Francia, para que no sirva de estorvo (como lo ha sido tantas vezes) a que gozasse toda la Europa del suave Dominio de V. M. que a no haverlo estorbado, esta Monarquía,

18. BC, Fullets Bonsoms, n° 5.667 i 5.668.

19. BC, Fullets Bonsoms, n° 5.670.

20. BC, Fullets Bonsoms, n° 5.753 i 5.720.

hubiera logrado esta felicidad. (...) Después de la muerte de el Almirante y de J. de Darmstadt se han visto renacer hidras; de cuenta los que siguieron su opinion; y despues de su muerte, más de la mitad de la nobleza de España, o sigue el Partido Enemigo o es tratado con confianza por puntuales observaciones de los Ministerios de V. M. con que se prueba, que, ó el amor, que han conservado a la Augustissima Casa de Austria, ó la opinión a los Franceses, han hecho empeñar después de su muerte tres Reynos enteros que son Cathaluña, Valencia y Aragón, y trata Nobleza de los demás (...). La Francia se despuebla por horas, sus campañas se marchitan, sus Manufacturas se acaban, y la juventud se extingue, caudal, a que no equivale todo el oro, y Plata de la America.»²¹

També es feia per motius religiosos tal i com es pot veure en el fullet de la *Mueca de Mojigangas*, on els catalans austriacistes es defensen de les acusacions d'heretgia i posen de manifest el seu bon catolicisme:

«(...) y a pesar de la embidia, y maliciosa ambición, conocerás en augustos regios obedecida, y venerada la Magestad Austriaca, que ha esmaltado los esplendores de su Corona, en fabricar para la defensa de la Fe sus vidas, sus vassallos, y sus Reynos, desempeñado con estas precisas empresas la solidez Catolica (...). Por el interin, siete Hereges llenaron siete libros de injurias, falsos testimonios contra el Señor Carlos V, Príncipes y Estados Católicos, horrorizados con sacrílegas blasfemias corrientes.»²²

Es reiteren també les argumentacions polítiques, atribuïnt a Lluís XIV la voluntat d'obtenir la monarquia universal:

«Lo cierto es, que la Augustissima Casa de Austria, desde su elevación, no ha pensado en adelantar un palmo de tierra sus Conquistas; ni ha tomado jamás las armas sino para defenderse en las porfiadas guerras, que la Francia, llevada de su rabiosa emulación, la ha movido injustamente, y para hazerse obedecer de los Rebeldes, que continuamente le ha resucitado, y fomentado en todas partes. Antes bien se puede dezir, con sincerissima verdad, que esta gran Casa ha hecho servir admirablemente su grandeza, para amparar, a costa de sus tesoros, la Religión Católica en Francia, en Flandes y en el Imperio de Alemania (...).»²³

També haig de dir que la novetat més curiosa en el discurs dels fullets a partir de 1707 és el canvi de la metafísica a la sociologia. Cap fullet havia aportat tantes dades sobre la sociologia dels grups bel·ligerants com el de la *Paz Octaviana* que divideix els catalans en tres sectors: els austriacistes, els proborbònics i els contemplatius:

«En la primera entran los que despues llamaron Imperiales, y eran los verdaderos amantes de la Patria, y de corazon afectos a la Casa de Austria (...) miraron como indigno ultraje de la inclita Nación Española el sugetarla al insolente Dominio Francés (...). Este partido, que sin duda fue el mas numeroso, tuvo en su favor el sequito de los Pueblos, de cuyos coraçones nunca pudieron los Ministros, arrancar el odio contra Franceses (...).

En la segunda entraron los abiertamente apassionados por la Francia, o por dictamen sincero, y desapasionado, y estos eran pocos: ó por dependencia, que suele dar los dictámenes masemeñados, y estos eran muchos, en quienes obraron no poco las falaces promesas de los Franceses.

21. BC, Fullets Bonsoms, n° 5.757.

22. BC, Fullets Bonsoms, n° 590.

23. BC, Fullets Bonsoms, n° 9.190.

La tercera classe se compone de la Secta de los Contemplativos (...) anduvieron con gran tiento con ambos Partidos, en publico con los Anjoinos, y a puertas cerradas con los Imperiales, apedillando con los unos a Filipo V, y con los otros a Carlos III (...) para usar de estas alhajas, según dictare la necesidad.»²⁴

A partir de 1710, el pessimisme es radicalitza i l'opinió sobre França és molt més amarga i ressentida: els termes «llàgrimes», «pau perduda», «desconsolats» i «malícia botiflera» són freqüents:

per Rey vos coronaràn.
 Puix que serà asso Señor!
 vos trist, vos desconsolat,
 vos fugint a rienda suelta,
 per estos aridos camps.
 Si acàs te compadexas
 o! lo meu amat paysà,
 destas llagrimas, que llanso,
 fesme aquest servey sit plau.
 Ves, camina a Barcelona,
 ahont acàs trobaràs
 un congres, que la malicia
 botifler lo anomenat.²⁵

Ara es fa una crítica contra els francesos però, sobretot, cap als botiflers; és a dir, els qui segueixen des d'aquí els francesos. També els fullets comencen a reflectir una gran desunió en el si de l'austriacisme i en general a tot Catalunya –tal i com ho vaig palesar a la meva tesi doctoral– que va creixent fins el 1714. He constatat també l'augment de la producció de fullets proborbònics des de l'any 1710 després de l'entrada triomfal de Felip V a Madrid.

Per una banda, els textos cada vegada insisteixen més en la necessitat de revitalitzar la casa d'Àustria davant del perill que podia significar la unió d'Espanya i França sota la dominació dels Borbons. Així ho observem a la *Relación sucinta de lo sucedido*:

«El interés de los Aliados es el de salvar a sus Pueblos de las invasiones de una Corona que lo quiere sojuzgar todo y que ya les ha hecho experimentar tantos funestos sucesos de su poder; en cuenta de que en Francia el interés del Soberano, no es el propio que el de sus pueblos, después del aumento maravilloso de su potencia (...). Esta pretende ser Dueñoabsoluto, qual lo es oy día, de todos los bienes, y de todo el dinero de sus vassallos (...). El reino de España sería feliz sin esta unión, que ha sido la mançana de la discordia y un nuevo manantial de calamidades: pero esso, que se llama la gloria del Soberano, quiere que su poder vaya en aumento, y no en disminución; y aviendo ella llegado al colmo con la unión de dos Monarquías en la Casa de Borbón, es sobrado evidente, que si tuviese tiempo de asegurarse en esta possession, no dexarian de ser tambien devorados todos los Estados Aliados. Es pues para ellos de una necesidad indispensable, mantener el derecho, que tienen de oponerse a esa unión, a favor de la Augustissima Casa de Austria, y en fuerza de los tratados (...).»²⁶

Al costat d'aquestes al·legacions jurídiques amb argumentacions de suport a la causa austriacista també circulen en aquells anys abundants romanços de caràcter popular. Arran de la presa de Girona per les tropes borbòniques hi ha una voluntat de captar adeptes per

24. *Ibidem*.

25. Biblioteca Universitària de Barcelona, ms. 213, f. 13-13v.

26. BC, Fullets Bonsoms, n° 617.

ambdues

parts

–botiflers i austriacistes–. Així ho va palesar el Duc de Noailles en un fullet que porta el següent títol: «Crida lo Duch de Noailles als Cathalans a judici, per desengañar los de la temerariament, judicantse, que havien de quedar vasalls del archiduch de Austria, proposant lo las rahons següents, despres de haver entrat en la ciutat de Gerona, en lo any, y mes de Janer de 1711».²⁷

De tota manera, les suposades paraules de Noailles, no tenien altra finalitat que provocar la resposta de l'austriacisme ferit, tot i que aquest encara mantenia força esperances i un criteri estricte contra els francesos:

«RESPOSTA DELS CATHALANS, A LA PROPOSICIÓ A ELLS FETA PER LO DUCH DE NOALLES HAVENT A JUDICI, DESPRÉS DE LA RENDICIÓ, O ENTREGA DE LA CIUTAT DE GERONA EN LO MES DE JANER DE 1711:

Vos Noalles haveu dit
a vostre gust,
y per lo tant és molt just
que respongan.
Veritat és, que miràn
los nostres mals,
y per ser Imperials
pagam la pena,
segons vostre Rey ordena
per castigarnos;
però podem gloriarnos,
que som dels bons,
y veurem que los brivòns
que sen anaren
ab lo francès, y tornaren
per a robar,
han de venir a parar
en tal estat,
que mouran a pietat
a qualsevol (...).»²⁸

Hi és ben palpable la denúncia contra els botiflers tal i com abans havia esmentat. Haig de dir que aquest tipus de publicació –criada/resposta en forma de diàleg– és molt abundant a l'època. També ho són les cançons escrites que hi són impreses i a Catalunya circulen, com aquesta:

«Cansó contra els botiflers que se tragué de Castelló de Ampurias fins a Pau
Una cansó vull cantar
sens tardar,
si la voleu escoltar,
que serà cosa gustosa,
quant veureu,
y direu,
que Cathaluña es dichosa (..)
Que faràs tu botifler,
trapacer,

27. Biblioteca Universitària de Barcelona, ms. 213, f. 14-16.

28. *Ibidem*, f. 16-19.

que contra Carlos tercer
has parlat tan sens mesura,
ya ha finit,
y prescrit,
tota la tua ventura (...).»²⁹

Però les coples més notòries del moment són les escrites en honor a Starhemberg considerat com el millor català i un bon alliberador de tots aquells seguidors de la causa botiflera :

*«QUINTILLA TRATADA EN DEFENSA DEL CONDE GUIDO DE ESTAREMBERG
OYGAN SEÑORES SABRAN
LA RESPUESTA A LA LETRILLA
QUE ESCRIVIO CON NECIO AFÁN
UN GAVACHO DE CASTILLA
CONTRA EL MAYOR CATHALAN.
RESPUESTA AL ROMANCE CON SU MISMO METRO.
Gran gavacho, o gran gallina
que oculto cachareando,
en un romance de ciegos
disparas a ciegos cantos.
Poetas de baratillo,
que en la chusma del andrajo
hablas a tontas, a locas.
Botiflero de las moras,
que inficionado el parnacio
en los cristales del pinto
bomitas gallicos ascos.
Si eres español, que dudo,
como eras frances, si es llano!
que franceses, y españoles
son como perros y gatos (...).
Si el valor de Estaramberg
corona el mundo de aplausos,
como no tiembla tu pluma
del ímpetu de sus tajos.
Qué general de la espada
de Estaramberg no ha temblado? (...).»³⁰*

La mort de l'emperador d'Àustria i la successió de Carles al tron del seu germà van generar tot un seguit de lloances per a ell, i alhora, van propiciar que l'opinió pública catalana s'apassionés per l'elecció de l'Arxiduc com a Emperador. El moment també va ser aprofitat per manifestar un fort despit contra els nostres veïns francesos:

«(...) muriendo en medio de la carrera de su vida el Aug. Emperador JOSEPHO I^o, Decimo sexto en el N^o de los Emp. Austríacos, Rey de Romanos, de Hungría, y de Bohemia, hijo mayor del maximo LEOPOLDO, y único Hermano de ntro. Adorado Rey, y Monarca CARLOS TERCERO. Esta es la Nave que enmudece, que causando con su mortal silencio ntro. común Naufragio. Pero los que deven

29. *Ibidem*, f. 25v.-26v.

30. *Ibidem*, f. 19v.-21.

sentir más vivo dolor tan lamentable perdida, son los mercaderes Españoles, que viven en todos los puertos del Mediterráneo. No pueden ser otros que los de Barcelona; pues entre todos los del continente de España, son los que únicamente se mostraron interesados en las precisas mercaderias de aquella Nave Imperial (...).

(...) Y todos en medio de ntra. pena devemos alegrarnos de aver tenido un Emperador Catolicissimo y Christianissimo, mas en las obras que en el nombre, pues fue tan acerrimo Defensor de la Fe Catholica (...).»³¹

En el fullet hi ha tractats dos aspectes fonamentals en relació als catalans i al nou Emperador. L'un, el religiós, amb voluntat de ressaltar la catolicitat dels austriacistes i de manifestar la bel·ligerància contra els Borbons que són considerats estrangers responsables de la ruptura de l'esperit nacional i sobretot portadors d'uns certs mecanismes de reforma dins del catolicisme. De fet, a partir del Decret del Papa Climent XI de 1709 contra Felip V, s'enceta una veritable i substanciosa guerra d'escrits: uns, a favor del Papa (austriacistes) i els altres, a favor de Felip V (filipistes). Aquests darrers ataquen amb desmesura els primers que acusen sistemàticament d'heretges donat els vincles establerts per la Casa d'Àustria amb les potències de l'Aliança de La Haia «repletes de protestants –diuen– i especialment manifesten prevencions contra els calvinistes». Per això, i davant d'aquestes circumstàncies, els fullets austriacistes volen emfasitzar la seva fidelitat catòlica, apostòlica i romana en front de la cristianitat filipista. Tot i que l'afluència de la publicística sembla menor entre els anys 1707 i 1711 haig de dir que no per això el ressò dels posicionaments del clergat va deixar d'impactar el poble –fet més que reconegut a l'època–.

L'altre aspecte és el de l'interès econòmic que deixa entreveure el rerafons dels fullets austriacistes, fins i tot des de 1705. Tal i com ja ho vaig plantejar a la meua tesi doctoral hi ha un sector de la gran burgesia comercial catalana que es vincula amb els grans poders mercantilistes d'Anglaterra i Holanda. Aquest «lobby» català es va enriquir a partir dels proveïments a l'exèrcit castellà quan la guerra i es beneficià del monopoli de la comercialització dels draps a la menuda atorgat per Darmstadt el 1699, però va ser poc afavorit per les Corts de Felip V de 1701-02. El Pacte de Gènova de 1705 i les Corts de l'Arxiduc de 1705-06 van canviar el vell proteccionisme industrial en benefici d'una obertura comercial decantada cap als grans poders mercantilistes del moment: Anglaterra i Holanda. Segons Carles Martínez Shaw, aquesta aliança convertia a Catalunya en una proveïdora d'aiguadents a Anglaterra i Holanda i en contrapartida s'assegurava l'arribada de teles d'indianes provinents de Calcuta.

En definitiva, ni els austriacistes ni els pro-borbònics pensen en la indústria tèxtil autòctona. El que crida l'atenció de la publicística d'un i de l'altre bàndol és el fet que en cap moment no es defineixi un projecte econòmic específic. Ni tan sols el parer dels artesans hi surt reflectit. En tot cas sí que s'entreu un debat en relació a quin país, si França o Anglaterra, ha de tenir accés al mercat espanyol, català i de les Índies i s'acusa ferotgement des de l'austriacisme a França de voler apoderar-se i de tenir l'ambició de controlar específicament el mercat espanyol de les Índies.

Per acabar, haig de dir que el discurs dels anys 1713 i 1714 perd totalment la socarroneria i el to burlesc dels anys anteriors que es feia contra França. Vindrà marcat per la resistència final, les negociacions de Pau, i pel setge de 1714 i la presa de Barcelona que donaren lloc a una gran quantitat de versos i de cançons desesperades unes, i amb voluntat de convèncer els lectors les altres. En algunes, fins i tot s'hi pot llegir la voluntat de convèncer als castellans davant l'estratègia francesa. Després del 1714 aquesta esperança es perd i la càrrega agressiva que fins llavors gairebé exclusivament s'havia fet contra França també es projectaria contra Castella. Cap vegada he vist d'una manera tan explícita com l'any 1713, textos on es confrontin

31. BC, Fullets Bonsoms nº 8. 139.

dialècticament els respectius punts de vista castellà i català pel que fa a la defensa de Barcelona a fi d'atorgar legitimitat a la posició catalana. El tema dels furs i privilegis de Catalunya serà sempre present en aquells anys:

«Castellano.-
 (...) Que causa tienen los Barceloneses,
 para hazer resistencia a los Franceses?
 Deviendo sujetarse a la clemencia
 de nuestro Invicto Rey, que con paciencia
 hasta ahora ha tolerado
 la injusta guerra, que le han levantado? (...)
 Catalán.-
 Señor hable con términos corteses,
 que esto no es cacarear entre Franceses (...)
 Catalán.-
 Dexando pues preambulos, Amigo,
 por no alegrarme digo,
 que las Prerrogativas, Privilegios,
 leyes, Honores, Gracias, Fueros Regios,
 que goza el Principado
 de Cataluña, les han obligado
 a resolver la Empresa
 propia de su Finesa (...)
 Castellano.-
 Y estas prerrogativas
 quieren ganar con armas ofensivas?
 (o qué incautos, qué ciegos!)
 Más podían con dádivas, y ruegos;
 y finalmente (lo que era muy justo)
 sujetándose en todo a su real gusto (...).»³²

El discurs resistencialista de 1713 es fa a partir de l'acusació de l'extrema dependència de Felip V respecte de Versalles però també es despotrica contra els mals ocasionats pel govern del d'Anjou. L'obra culminant de l'austriacisme resistencialista és, sens dubte, el *Despertador de Catalunya*³³ que segons Sanpere i Miquel, fou escrita probablement per Ferrer i Sitges, ja que el pensament és idèntic al del seu cèlebre discurs. El propi Emmanuel Ferrer i Sitges escrivia en el text *Que fineixi la nació amb glòria*, publicat per Sanpere: «Dignes són de compassió els enganyats pobles de Castella i en general tota l'Espanya, per l'ambició, vanitat i cobdícia dels ministres passats que, com famolenques sangoneres, han xuclat amb la seva ignorant conducta la sang dels senzills pobles».³⁴ Hi veiem el desig fins i tot en el darrer moment de convèncer els castellans, i de denunciar la perniciosa influència francesa detentada des del govern del rei Borbó.

Un dels textos més representatius del 1714 és el de la *Lealtad catalana purifica de insidiosas calumnias entre llamas de sufrimientos*.³⁵ S'hi planteja tota la història del conflicte des del testament de Carles II i –en la mateixa línia anterior– s'hi recalca la fidelitat dels catalans des del moment que van acceptar la voluntat testamentària d'en Carles, i torna a fer referència a les limitacions fetes a les Prerrogatives i llibertats dels catalans pel d'Anjou –probablement mal aconsellat i massa dependent de la cort de Versalles des d'un bon

32. BC, Fullets Bonsoms n° 654.

33. BC, Fullets Bonsoms n° 656.

34. J. ALBAREDA, *Escrits polítics del segle XVIII*, Vol. I, Vic, 1996, p. 16 i 19.

35. BC, Fullets Bonsoms n° 703.

començament—.

Hi ha cançons i coples també de 1714 que continuen manifestant aquest profund i viu sentiment antifrancès:

«DECLARACIÓN DEL PADRE NUESTRO, DE FRANCES EN ESPANYOL

*Con tanto tiranisar
gran Lois tu nombre aclara
si nos sacas hasta el alma
como te hemos de llamar
PATER*

*No nos cansa tu interés
ni tu ambición estranya,
pero si que por Espanya
nos pides tú lo que es
(...)*

QUI ÉS

*Si en tributos tu ambición
el mundo quieres acabar,
dime adonde as de parar
pues no entró el buen ladrón
(...)*

SANTIFICETUR

*Grande Lois por tus modos
te llama toda nación,
si dexera gran ladrón
sin duda acertarán todos.*

NOMEN TUUM

*Qualquier puesto aunque injusto,
que propone algún maulero
como te trayga dinero
dirás tu sin ver si es justo
(...)*

REGNO TUUM

*Que mejor hubiere sido
para escusarte esta vez,
que hubieras dicho al Inglés
quando te ofreció el partido.*

SICUT IN CELO

*No fatigas tu desvelo
pidiendo capitulación,
que el pedir tan sin razón
es escándalo en el cielo.*

ET IN TERRA

*Que razón puede haver
que no sea fingimiento,
que para lograr tu intento
ayan todos de comer
(...)*

DA NOBIS ODIE

*Si fueres sin castigar
los delitos de tu Corte*

*Sigue en tu reynar esse norte
y el crimen de más, más dar.*

DIMITE NOBIS

*El comercio a de parar
quando otro medio no tomes,
que si tu vivos nos comes
como podemos pagar.*

(...)

A MALO

*Mas si en ti no se halla medio
para no llegar al fin,
si el cielo nos dio un Dalfín
también nos dará un remedio.*

AMÉN.»³⁶

Crec que l'opinió que reflecteixen la major part dels fullets és d'odi a França, producte de la política imperialista desenvolupada per Lluís XIV des de finals del segle XVII. Mantinc la idea que, de desconfiança mútua entre Catalunya i Castella també n'hi havia des del segle anterior, però he vist que el menyspreu no va ser tan ferotge contra Castella. Fins i tot en el 1714, en plena desfeta, Villarroel argumentava que: «Per nosaltres i per tota la nació espanyola combatem».³⁷ L'heroïcitat palesada pels textos austriacistes del moment va més enllà de la resistència: pretén donar rellevància a l'engany que han sofert tant els catalans com els castellans no només al llarg de la guerra de Successió sinó també després del Tractat d'Utrecht i que els catalans, havent-se'n adonat, volien emmenar als castellans de la influència perniciosa de Felip V.

36. BUB, ms. 213, f. 67-68.

37. J. ALBAREDA, *L'Onze de setembre. La guerra de Successió a Catalunya*, Barcelona, 1989, p. 26.